

Ružica Anja Tadić

SZÍNHÁZZAL LEROMBOLHATÓ HATÁROK

Jelentés a menekültek drámaterápiás műhelymunkákba való bevonásáról Szerbiában

2015 nyara. Európa egyik legnagyobb bevándorláshullámának vagyunk tanúi. Ma, 2017-ben, a menekültválság még mindig nem zárult le. A jelenlegi statisztika szerint mintegy 7000 menekült keres menedéket Szerbiában a háború és a terrorizmus elől. 2017 nyarán az öt szerbiai befogadó központ egyikében, a Belgrád környéki Krnjačában nagy erőfeszítéseket tesznek annak érdekében, hogy a menekülteknek alapvető életfeltételeket, vagyis lakhatást és ételmezt biztosítsanak, de ez nem elegendő ahhoz, hogy az érintettek megbirkózzanak a mindennapokkal. Ezért az Adra Központban – amely a migrációs programok által védelmet és segítséget nyújt a menekülteknek, valamint felhívja a figyelmet ennek az embercsoportnak a sérülékenységre – műhelymunkákat és számos más tevékenységet is szerveznek. A projekt koordinátora, Dragana Đukić pszichológus elmondása szerint a központban mindennap számos tevékenység zajlik, a legfiatalabbaknak szánt futballtréningektől kezdve a nők körében kedvelt szabás-varrásig, hímzésig. Naponta mintegy száz menekült vesz részt a központ programjain, s a műhelymunkákat úgy alakították ki, hogy lehetőséget kapjanak a képességeik fejlesztésére. Idén nyáron létrejött egy csoport, amelybe azok a menekültek jelentkezhettek, akik drámaterápiás műhelymunkán szeretnének részt venni. A drámaterápia egyik alapelve az, hogy az ember több különböző szerepet játszik el. Így lehet kezdetben iskolás kisfiú, majd edző, vőlegény, míg végül eljut a menekült szerepéig. (A központ foglalkozásai külön szólnak férfiaknak és nőknek, így ez a drámacsoport például csak férfinemű tagokat számlál.) Bár ezek nem szemmel látható fizikai sebek, ezek a szerepek óhatatlanul mély nyomot hagynak az egyén tudatában. A módszert széleskörűen alkalmazzák a kortárs színházban.

A Talas (Hullám) szervezet INTEGRAM elnevezésű projektje keretében megrendezett műhelymunkákban kulcsfontosságú a résztvevők integrációjára irányuló törekvés. A drámaterápiás munkafolyamat célja, hogy a résztvevőket bátorítsa és segítse abban, hogy megtalálják az érzelmeik kifejezésének a módját, s ezt spontánul tehessék, hogy felülemelkedjenek a kulturális és nyelvi különbségeken, és sikeresen megtörténjen szociális adaptációjuk. A heti egy alkalommal megrendezett műhelymunkák kialakításában fő szempont volt, hogy a résztvevők személyes teherbírása erősödjön, illetve segítséget kapjanak a társadalomban való elhelyezkedésben. Kitálat alakok, drámajáték, költészet, zene és mozgás által a résztvevők felfedezik és kutatni kezdik belső világukat. Közben a történetalkotás és a drámai valóság létrehozásának interaktív folyama-

ta kihat a személyes és kollektív kreativitásra, a résztvevőkben új képességeket és tehetségeket fejleszt. A cél a közösséghez tartozás érzésének a kialakítása és egy olyan kommunikációs alap létrehozása, amelyben újraértelmeződnek az identitás és a különbözőség fogalmai, mindemellet a helyi közösség és a menekültek közötti kapcsolat erősítése, és a további társadalmi kirekesztésük megelőzése.

Yasin Khan a műhelymunka egyik résztvevője. A színház szó hallatán az első dolog, ami eszébe jut, az, hogy „színház az egész világ, és színész benne minden férfi és nő”. Afganisztánban színészzel foglalkozott, és ma sem idegen tőle ez a világ. Jelenleg a befogadó központban Massih Nazarival osztozik egy fülkén, aki szintén részt vesz a műhelymunkában, és akinek a költészete a csoport kedvenc olvasmányává vált. A műhelymunka vezetői a résztvevőket ugyanis arra buzdították, hogy költészet által fejezzék ki önmagukat. Kisvártatva kiderült, hogy ez a forma kulturális szempontból igen közel áll hozzájuk. Massih úgy fogalmaz, hogy nagy lehetőségként éli meg a költészet által kifejezni legmélyebb érzelmeit. Bátorítólag hat rá, hogy barátai magukra találnak a verseiben, és mikor ők előadják ezeket a sorokat, új olvasatok születnek, melyeket átjár az előadó személyes élménye. Massih úgy érzi: „Ez az élet”. Mint mondja, a költészet segítségével formát tud adni az érzelmeinek. A *Silent City* című verse a műhelymunka vezérmotívumává vált. A résztvevők arról vallottak, hogy a vers előadása közben közösen gondolkodtak azon, mit jelent számukra a „csendes város” fogalma. Az elszavalt verssorok a kényszer hatására elhagyott szülőházájuk képeit idézték fel bennük. Ezek a képsorok tartalmaznak sokak számára felfoghatatlan látványokat is, és biztosra vehető, hogy nem könnyű ilyen érzelmekkel és ilyen emlékképekkel együtt élni. A csoport tagjait a drámaterápia segíti, hogy több szempontból is megvizsgálhassák helyzetüket, illetve arra serkenti őket, hogy erőt merítsenek, és olyan fogódzókat találjanak, melyek segítségével újrafogalmazhatják életüket. „A versbéli csend visszaröpit minket a hazánkba, amely 40 éve szenved. Mindannyian elszomorodunk, búslakodunk.” Ám, a dolog nem marad ennyiben, a drámaterápiás munkafolyamat során megtanulják megnevezni az

Drámaterápia menekülteknek. Fotó: Dragana Đukić

érzelmeiket, a játék által pedig – amely pozitív érzelmekkel árasztja el őket – megerősödnek. Talán éppen ez a megfelelő pillanat, hogy kidomborítsuk a – képletesen szólva – határokat romboló színházi nyelv jelentőségét, mert függetlenül attól, hogy milyen megközelítésmódot és színházi formát alkalmazunk, ez a nyelv pont annyira univerzális, mint amennyire univerzális az élő ember érzelmeinek nyelve is. „*A nyelv nem gátló tényező, mert a színház átlépik a nyelv határait*” – állítja Yasin, aki pakisztáni vendég szerepléseken is szerzett színészi tapasztalatokat.

Massih versét teljes terjedelmében idézzük:

Massih Nazari:

A néma város

*Úgy szeretném, ha elmondanátok
a régi ház történetét
a kabuliékat, ahogy elpusztultak
és ahogy tönkrementek*

*a tűz történetét, a füstjét
és látod a hamvakat*

*Mi elmondjuk őket. Az elégett,
széttört szívét az otthontalanoknak.*

*Beszéljünk róluk.
A kik hordozzák széttört szívüket.¹*

Yasin felidézi emlékeit az afganisztáni színházról: szinte teljesen halott intézmény, nincs soha semmi újdonság, s az állam kormányának sem áll érdekében, hogy támogassa a színházat, így többnyire háború előtti előadásokból visszamaradt kellékeket használnak a produkciók létrehozásához. Ám van valami, ami változatlanul jellemzi a színházat és a színházi közönséget, a világon bárhol is legyen az – „*A színházban soha nem egyedül mész, mindig a tömeggel vagy együtt*”² – szögezi le Yasin. A színház valóban elválaszthatatlan a közösségtől. Pontosan ezért érdemes megfontolnunk a színház szerepét a menekültek társadalomba való integrációja kapcsán. Hogy erősödjön a menekültek és a lokális közösség kapcsolata, a drámaterápiás műhelymunkák résztvevői egy előadás megrendezését tervezik, emellett dokumentumfilm is készül. A munkák célja nyilvános beszélgetést indítani a menekültstátuszról – abban az országban, ahol éppen tartózkodnak. Bár, ebben a pillanatban a hosszú távra tervezett kulturális párbeszéd fejlesztésének meghatározóan fontos eleme a tény, hogy még sokan nem döntöttek arról, hogy Szerbiában kérnek menedéket vagy sem, és igen sokan vannak olyanok, akik számára Szerbia csak közbeeső állomás az észak- vagy nyugat-európai országok felé, ahol többüket már családtagjaik várják.

Egy színháztörténeti forrás szerint a délszlávok lakta térségben az első színházzal kapcsolatos tárgyi emlék 1496–7-ből származik, amikor menekültek egy csoportja az Oszmán Birodalom előrenyomulása közepette Dél-Olaszországban játszott egy előadást. Rogieri de Pacienza, líkai költő feljegyzéséről van szó, mely szerint Isabella del Balzo nápolyi királyné, aki színe előtt az előadást játszották, megkérdezte: honnan jöttek ezek az emberek, akik itt most bemutatják

¹ A verset angolból fordította: Kali Ágnes.

² Az eredeti idézet: You never go alone in theatre, you go with a flow.

hagyományait?³ A történelem is arról tanúskodik, hogy nehéz súlyként nehezedett a Balkánra a háború terhe, és benne mindig is változatlan elemként voltak jelen a menekültek. Bár a menekültszínházak nem jelentek meg külön tárgyként a hivatalos publikációkban, megtalálhatjuk őket a nem tipikus színházi formák között – ide tartozik a bombázás idején fennálló színház, mely a működését felfüggeszti, amint a légiriadó hangja megszólal, a munkatáborokban vagy lövészárkokban létrejövő színházak, a börtönszínház stb.

Hogyan járulhat hozzá a színház a menekültek asszimilációs folyamatához? A szerbiai befogadó központokban több ezer menekültet helyeztek el, de a nyilvános párbeszédben nem mutatkozik előrelépés, nincs arra utaló jel, hogy magasabb szinteken lépések történének a kulturális és társadalmi integrációjukat illetően. A csoport által végzett műhelymunka ezért is igen értékes. Nevezetesen, a menekültek csoportjának volt egy fellépése, amelyre már csak a körülmények miatt is érdemes figyelmet szentelnünk. A Bitef Fesztivál ugyanis felismerte, hogy mennyire fontos és időszerű a menekültkérdés és a menekültek státuszának problémája a befogadó országokban, ezért a Talas Nonprofit Egyesülettel közösen vendégszereplést szervezett a műhely nyolc tagjával. Köztük volt Yasin és Massih is. A fellépésre a magyar színházi showcase-program záróakkordjaként került sor, szeptember 27-én Szabadkán, egy olyan városban, amelyet történelme során gyakran a multikulturalizmus fellegváraként emlegettek. „*A Szabadkára utazás számunkra a szó szoros értelmében epic trip volt*” – meséli Yasin. (A szerző megjegyzése: az angol „Epic trip”, azaz nagy utazás az 51. Bitef hivatalos jelmondata.) Az utóbbi néhány év történései miatt Szabadka különösen jelentős választás az ő vendégszereplésükre. Földrajzilag ez a város igen közel fekszik Magyarországhoz, amelyet sok menekült státuszú személy próbált meg sikertelenül átlépni. A Kosztolányi Dezső Színház épülete előtt a Talas Egyesület tagjai négyhavi drámaterápiás munkafolyamatukból mutatnak be ízelítőt *Határok* címmel. A performansz elején egyetlen mozdulattal kiírják az aszfaltra a „Border” (Határ) szót, majd a csoport tagjai eljuttatnak minket, a közönséget, erre a határon túlra. E mögött a színházi jel mögött értelmezési lehetőségek gazdag tárháza tárul fel, amelyek által a menekültek kontextualizálják helyzetüket és az ahhoz kapcsolódó aktuális problémákat. A határok nemcsak fizikaiak és hivatalosak lehetnek, amelyekről valamely ország alkotmánya rendelkezik, hanem emberköziek is. A határ túlsó oldalán valaki vár valakit, aki itt rekedt az innenső oldalon – s ezúttal nemcsak néhány emberről van szó, hanem a menekültek többeszes tömegéről, akik arra kényszerülnek, hogy világszerte különböző befogadó központokban éljenek, és akiket az az igazságtalanság ér, hogy nem kelhetnek át szabadon az országhatárokon.

A szabadkai fellépés kapcsán a performansz résztvevői elmondják, hogy a fellépés előtt lámpalázuk volt, de végül együtt sikerült legyűrniük a félelmüket, és a produkció derűs légkörben, oldott hangulatban zajlott le. Később elmondják, hogy bár azt hitték, nehezebb dolguk lesz, rádöbbentek, hogy képesek erre, és remélik, hogy még jobb teljesítményt nyújtanak majd a jövőbeni fellépéseken, mert tisztában vannak azzal, hogy nagy lehetőségeket rejt a színházi forma által történő kommunikáció. A *Határok* elnevezésű performansz, a műhelymunka résztvevői, köztük Yasin és Massih teremtő munkájával, színházi és költői tevékenységükkel emlékeztettek bennünket arra, hogy a művészet által képesek vagyunk megküzdenni az életben felmerülő nehézségekkel, visszanyertük a reményt, hogy lehetséges a hozzánk közel állókkal való találkozás és egymás megismerése, s mindez megerősítette a színházba vetett hitünket.

Információk az Adra központról: <http://adra.org.rs/> és <http://www.apc-cza.org/sr-YU/>

Fordította: Orovec Krisztina

³ A Szerb színház (1992–1995) című, előkészületben levő sorozathoz elvégzett szerb színháztörténeti kutatásokban közzétett adat, Dušan Krnjak, az SZRT drámaműsorának producere, Vladimir Arsić szerkesztő, a Szerb Matica pódiumművészeti és zenei gyűjteménye, 39. szám, Újvidék, 2008. 106–107.